

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

O FUNKCIONALNOJ PISMENOSTI

Svetlana Tomić, *Knjiga koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost*

S. Tomić, Beograd, 2022.

Svetlana Tomić pokazala je u svojoj knjizi *Knjiga koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost* ne samo produktivan naučni artikulat, već i osobitu razboritost u naučnoj raspravi, te je svoja istraživanja funkcionalne pismenosti zasnovala i na naučnom nasleđu kao i na savremenim postignućima. Njen priručnik predstavlja i teorijski i praktičan odgovor na različita aktuelna i nerešena naučna pitanja iz teorije (up.: *Literatura* (211–227)), a pre iz svega prakse funkcionalne pismenosti, ali i iz metodike i metodologije nastave srpskog jezika i književnosti. Poseban stručni značaj priručnik obezbeđuje istraživanjima koja su osmišljena i organizovana empirijski, i precizno izvedenim zaključcima. U tom smislu, Svetlana Tomić je uspela u ovom priručniku koncipirati funkcionalnu pismenost kao objektivno i metodički izvedeno znanje, sa osloncem na naučno-istraživačku praksu, s jedne strane, i neposrednu pismenu praksu kao

građu i potvrdu analitičkih opažanja, s druge strane.

Autorka sa teorijsko-metodološki jasno definisane platforme, i kritički-razložno – nudi značajan doprinos filološko-lingvističkoj i kulturološkoj raspravi o pojmu „pismenosti“, te ga, kao složen i nedovoljno jasno definisan naučni fenomen – metodološki razgranava na više od deset polja: *Ako pitate nekoga šta je pismenost, verovatno ćete dobiti danas netačan odgovor – da je to sposobnost čitanja i pisanja. Do druge polovine XX veka pismenost je označavala samo jednu, osnovnu grupu vještina koja se odnosila na učenje pisanja, čitanja i računanja.*

Nakon tog doba, značenje termina „pismenost“ se menja zato što pismenost počinje da se razume kao složen i višedimenzionalan fenomen. Stoga i sam pojam dobija nova, razgranata određenja. (1).

Na tom teorijskom putu – Svetlana Tomić prepoznaje, pre svega, oslabljenu osnovnu, tj. grafičku pi-

smenost, otkriva njene razloge, te i poručuje da bi funkcionalnoj pismenosti valjalo pristupiti kao obrazovnom prioritetu (isp.: *Poruka čitaocima (ix–xiii)*; (1) *Šta je pismenost?* (1–10); (2) *Zašto je važno da funkcionalna pismenost postane prioritet obrazovnog sistema Srbije?* (11–45)). Različite tipove pismenosti autorka izdvaja sa teorijskih pozicija, ali sa svrhom tzv. svakodnevne upotrebe različitih funkcionalno-stilskih i komunikativno-kulturoloških pismenih oblika izražavanja. I dok osnovnu (elementarnu, alfabetsku) pismenost određuje kao sposobnost pisanja i čitanja, pripisujući joj kao integralni fenomen i tzv. alfanumeričku pismenost, – funkcionalnu pismenost razume kao znanje i kao kritički pristup: *Načelno, funkcionalna pismenost se odnosi na sposobnost tačne i valjane upotrebe jezika (govorenja, slušanja, pisanja), kao i na sposobnost razumevanja složenog teksta kod radno sposobnih ljudi, a to znači onih koji su završili obavezno osnovno obrazovanje [...] Funkcionalna pismenost je 'pismenost koja je povezana sa kompetencijama' potrebnim za funkcionisanje u svakodnevnom životu i radu, omogućava rešavanje problema i učešće u društvenom životu* (2–3).

Dakle, s pravom se može priznati Svetlani Tomić prepoznavanje 'društvene pismenosti' – koja se definiše „kao sposobnost komunikacije u različitim kulturnim konteksti-

ma“ (5). Takva pismenost mora imati opšti lingvistički, verbatološki, stilistički i jezičko-kulturni karakter jer obuhvata veštine koje se tiču društvene i kulturološke svesti, kao i kompetencije u oblasti materijalnog jezika (ali i stranih). U tom smislu, uz pojam funkcionalne pismenosti, Svetlana Tomić vezuje predmetno-integrativne fenomene, kao što su: 'čitalačka', 'informaciona', 'bibliotečka', 'informatička' ili 'računarska', 'medijska', 'digitalna', 'elektronska', 'vizuelna', 'društvena', 'naučna', 'zdravstvena', 'finansijska', 'ekonomska', 'agrikulturna', 'ekološka', 'demokratska' pismenost i sl. (3–5). Kao šest posebnih vrsta pismenosti potrebnih za „postkorona-svet“, autorka izdvaja (5) 'arhetpsku' ili 'narativnu' i 'impulsivnu' pismenost, te 'pismenost pažnje ili algoritamsku pismenost', 'timsku', 'statističku' i 'kreativnu' pismenost. Tomić nas, zapravo, uverava, da se koncept *nove pismenosti* neprekidno nadograđuje, usložnjava i menja. *Pismenost ima nekoliko fundamentalnih uloga u poboljšanju života pojedinaca i zajednice. Na primer, pismenost direktno utiče na preživljavanje, ali i na bolji fizički i mentalni kvalitet života (na bezbrižniji i srećniji život ljudi), na bolje korišćenje kulturnih vrednosti, na rast u zapošljavanju, ali i na rast učešća u političkom životu („dobar građanin“ je „pismen građanin“) [...] Osim toga, pismenost prevazilazi jaz među*

ljudima, to je 'suštinski element u svakoj strategiji za promociju socijalne kohezije' (5–6).

U glavnom delu knjige autorka pojašnjava šta proces pisanja podrazumeva, zašto je teži od govora, koji problemi postoje u pisanju i, što je najvažnije – kako se praktično ti problemi mogu rešiti (isp.: *Šta je pisanje i zašto je ono teško?* (47–53), *Radnje u procesu pisanja* (55–83), *Problemi u pisanju i kako ih rešiti* (85–90)). Upravo su to ona pitanja koja su se obično u drugim priručnicima obilazila, te su sada u *Priručniku za funkcionalnu pismenost* dobila odgovarajuće mesto i značaj. U tom smislu, autorka nas uči zašto tema određuje način pisanja i kako se o različitim temama može razmišljati.

Svetlana Tomić ispravno naglašava da pisanje nije samo grafičko, tj. fizičko stvaranje teksta, već je, reklo bi se – i pre svega – psihičko-mentalna i duhovna aktivnost, u kojoj je angažovano saznanje i znanje pisca, njegovo umeće jezičke artikulacije emocija i intelekta, kao i sveukupna moć verbalizacije sveta koji ga okružuje. Očekivano je, u tom smislu – teorijski i metodološki – pisanje posmatrati istovremeno kao *proces* i *proizvod*: *Proces pisanja obuhvata radnje pre pisanja, tokom pisanja i nakon pisanja. Bez upućivanja u sve te faze pisanja učenje o pisanju je besmisleno i uzaludno. Problem sa današnjom pismenošću đaka i stu-*

denata leži u tome što su se u ranom školskom periodu jednostavno preskočile neke ključne faze u procesu pisanja, a od dece i mladih se tražio rezultat. Jedino razjašnjenjem i izvežbavanjem svih faza pisanja proces pisanja može da se razume, tehnika pisanja savlada, a samopouzdanje stekne i dalje razvija (55).

Od metodičkog je i metodološkog značaja opažanje autorkino da u savremenim udžbenicima i priručnicima preovladava teorija pisanja, a izostaje razrada tehnike pisanja (xi). Dok zamišlja, organizuje, 'piše prvu verziju teksta, ispravlja, čita, i ponovo popravljajući tekst' – pisac ulazi u jedan misaono-verbatološki cikličan proces. Nalaženje ideja je samo jedno od tekstovnih težišta, a zahtev da se odgovori na zadatu temu, i da se čvrsto povežu delovi teksta, – predstavljaju vrhunske principe pismenog verbativa. Shodno ovoj tezi, autorka utvrđuje mentalno-idejne pripremne faze za pisanje teksta, koje moraju biti 'na snazi' i tokom pisanja.

Utekstovljenje misaonih segmenata i narativno-deskriptivnih parcellata – predstavljaju, po autorkinom mišljenju, – osnovnu zakonitost narativne koherencije, misaone jasnoće, komunikativno-stilske prikladnosti, tematskog jedinstva i kompozicione harmonije teksta. U tom smislu, Svetlana Tomić (7) pokušava da jasno i precizno odredi 'šta su pasusi i kako se oni pišu', 'za-

što se uvod (prvi pasus teksta) piše na kraju procesa pisanja nekog teksta (iako vizuelno dolazi na početku teksta), te i 'kako se oblikuje zaključak, a kako uvod', 'koje sve reči i izraze (konektore i markere) možemo koristiti da bismo bolje povezali pasuse'. *Paragraf je vizuelno odvojen deo teksta koji razvija samo jednu misao ili govori samo o jednoj stvari [...] Sastoji se od niza rečenica o nekoj temi koje treba da su logički povezane [...] Tekst počinje paragrafima, ali se i razvija pomoću nizanjanja paragrafa. Deljenje teksta se naziva „paragrafiranje“ [...] Najjednostavnije pravilo glasi: jedan pasus mora da sadrži jednu ideju, jednu misao koja se razvija valjano. Pasus ispunjava ovo pravilo ako su sve njegove rečenice usmerene ka toj jednoj ideji, tj. temi koju valja odmah jasno saopštiti* (107–112).

U ovom poglavlju (isp.: (9) *Analiza paragrafa* (125–135)) autorka predstavlja jednu vrstu vežbe za studente, koja – kao metodičko-metodološki primer, – može biti korisna za nastavnike osnovnih i srednjih škola, a u kojoj se preporučuje tekstološko uvežbavanje u pisanju eseja, ili samo jednog njegovog pasusa, te se taj verbatološki produkt može uzeti kao metodički priložak i metodološka instrukcija nastavnicima za detaljne komentare, sugestije i ispravke.

U završnom delu svoje knjige autorka nas upućuje na verbatološko-

-kognitivne mehanizme 'razumevanje teksta', 'prepričavanja' i 'tehnike sažimanja teksta' (up.: (10) *Pisano prepričavanje* (137–148)). „*Prepričati*“ znači *ukratko i svojim rečima ispričati ono što se čulo ili pročitalo. Ovaj proces tiče se razumevanja i skraćivanja nekog sadržaja, a može da se vrši usmeno i pisano [...] Da bi se sadržaj i suština nekog teksta preneli kako treba, najpre treba proveriti da li se razumeo ceo tekst (svi njegovi delovi). Potom se iz celog sadržaja razlučuju samo važne informacije, ali tako da se poštuju dva kriterijuma: potpunost i istinitost. Biti potpun u prepričavanju ne znači biti iscrpan i preneti sve podatke, nego preneti sve ključne i tačne podatke* (137).

Dakle, ako je asercija najvažnija tekstološka sastavnica autorkinog naracijskog niza u *Knjizi koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost*, preskripcija čini verbatološku kičmu instruktivnog žanra ove studije. Autorkin način izlaganja – po značenjskim nijansama indikacijskih oblika, bitno se i napredno razlikuje od drugih uobičajenih verbatoloških elemenata naučne diskurzije, najviše zbog karakteristika zbirnog žanra, i jedne njegove dominantne osobenosti: instruktivnosti i normativnosti. U tom smislu, Svetlana Tomić u jednom poglavlju *Priručnika* razmatra pisanje malih tekstovnih formi kao što su 'apstrakt' i 'rezime' (isp.: (11) *Ap-*

strakt i rezime (149–169)), – insistirajući na razumevanju razlike između relevantnosti i redundantnosti naučnog, medijskog, poslovnog i umetničkog narativa, a praktično na razlikovanju ‘suvišnih’ i ‘nevažnih’ informacija, te i njihove potpunosti i istinitosti, čineći to na ilustrativan način, i izbegavajući, istovremeno, aplikativnost. *Apstrakt i rezime su veoma kratke forme koje kondenzuju sadržaj nekog teksta i zato se često određuju kao „tekst o tekstu“.* To kondenzovanje vrši se sa različitim ciljevima, različitim leksičko-gramatičkim pristupom, različitim obimom i različitim delovima. Osim toga, apstrakt i rezime razlikuju se po upotrebnoj vrednosti. Dok se apstrakti pišu uglavnom za naučne svrhe, rezimei se traže u obrazovanju, u žurnalistici i administraciji (149).

U raspravi o izveštaju (up.: (12) *Izveštaj* (171–192)) – Svetlana Tomić polazi od načina izlaganja, te ističe da ovu verbatološku formu obeležava narativni iskaz, usmeni ili pismeni diskurs, a njegov predmet određuje opričavanje događaja ili niza događaja. Kao sled događaja koji predstavljaju predmet izlaganja, izveštaj podrazumeva različite uzajamne odnose, kao što su međuzavisnost i varijantno ponavljanje verbativa. Sem toga, u ovoj tekstovnoj formi u specifičan odnos se postavljaju vreme pisanja izveštaja i pseudovreme odigranih događaja,

te i dužina događaja i pseudodužina dijegetskih segmenata (faktički, dužina teksta), dakle, odnosi brzine verbalnog protoka. Na kraju, ovde se u posmatranje uzimaju i odnosi gustine ili frekvencije, tj. odnos repeticijskog kapaciteta sadržaja teksta ili njegovog segmenta i njemu odgovarajućeg formalno-kompozicijskog oblika. ‘Analiza izveštaja’, u tom slučaju – označava jedan drukčiji događaj: ovoga puta ne više ono o čemu se priča, već samo pričanje: sam akt naracije. *Izveštaj je vrsta teksta koja podrazumeva usmerenost na podatke. Spremiti izveštaj znači skupiti informacije, proceniti njihovu relevantnost, pismeno ih preneti drugima i sačuvati ih* (171). Razume se da se u širem smislu analiza izveštaja mora odnositi na kompleks postupaka i situacija koje se posmatraju za sebe, bez obzira na jezički ili koji drugi medijum koji nas o tome izveštava.

Svetlana Tomić je u svom *Priručniku* pokazala, između ostalog, odlično funkcionalno-stilsko i verbatološko razumevanje teksta. U tom smislu, ona pojam ‘teksta’ teorijski i praktično primenjuje ne samo u odnosu na ceo pismeno oformljeni jezički proizvod, nego i na njegov deo ako je dovoljno samostalan sa gledišta mikroteme i strukturne izgrađenosti. Prema tome, autorka govori o tekstu ‘poglavlja’, ‘odeljka’, ‘paragrafa’, te i o tekstu ‘uvoda’ i ‘zaključka’

(up.: (6) *Uvod i zaključak u školskom sastavu i akademskom (naučnom) radu* (91–105)). *Uvod je početni deo nekog teksta, koji treba da pripremi čitaoca za temu koja se obrađuje* (98) [...] *Kao što je već napomenuto, da biste valjano napisali uvod, morate pravilno razumeti temu svog pisanog rada, obavezno rastumačiti glavne ideje i isplanirati njihov redosled i organizaciju* (99) [...] *Upamtite, u uvodu ne smete da budete detaljni inače ćete čitaoca udaljiti od glavnih misli!* (101).

Funkcionalnu i strukturnu analizu Tomić usmereva na istraživanje smislaone strukture teksta, njegove tipske i žanrovske celovitosti, uključujući ekstralingvističke i intralingvističke osobenosti. Na taj način autorka pojedine komponente teksta posmatra sa gledišta njihove uloge u organizaciji teksta, i sledstveno tome, pomaže čitaocu da otkrije posebne sadržinske osobine teksta: *U nastavi se često, prilikom objašnjavanja strukture teksta, napominje da uvod prethodi zaključku. To je tačno. Ali, prilikom procesa pisanja slučaj je obrnut. U pisanju, uvod je deo teksta koji se osmišljava na kraju, dakle, nakon što ste napisali središnji deo teksta i zaključak, čvrsto povezujući završetak sa početkom. Nemoguće je upoznati čitaoca sa svojim tekstom ako sami ne znate šta ste napisali* (91).

Upravo uvodni iskazi složenih celina (isp.: ‘uvodnik’ i ‘uvodni

odeljci’, pa čak i ‘uvodno predavanje’), budući povezani u svojevrsan niz, obrazuju sadržinsku osnovu šireg teksta. U paragrafu i ne mora biti uvoda kao takvog. Osnovna ‘fraz’ paragrafa u tematskom, logičkom i sadržinskom smislu – može stajati na početku, u sredini, ili na kraju paragrafa, ili može kao sama biti izdvojena u poseban paragraf. I više od toga, u paragrafu može biti više osnovnih ‘fraz’, ako je on prostran po obimu i obuhvata više tematsko-rematskih sledova. Uvodni verbativ je drukčije sadržine i pozicije, on je jedna ‘funkcionalna podvrsta govora’. Vidimo da je za autorku ‘uvod’ jedan tematski kompleks koji u integralnoj strukturi konkretizuju svoje značenje, budući da je u odnosu sa drugim segmentima teksta, sa kojima stupa u osobene, datom tekstu svojstvene odnose. Ovo, svakako, podrazumeva i pragmatičku analizu teksta, jer se postavljaju pitanja u vezi sa autorom teksta, adresatom (tj. čitaocem) i što je glavno – sa njihovom uzajamnošću u aktu komunikacije. Na kraju, svaki tekst je rezultat procesa povezanog (makar idejno) sa govornom produkcijom.

S obzirom na pomenute momente o uobličanju teksta ((6) *Uvod i Zaključak* (91–105)), Svetlana Tomić razmatra i izvođenje zaključaka o preovlađujućim činjenicama u izlaganju celine teksta ili njegovog tematski akcentovanog fragmenta, a

u skladu sa tipom teksta i njegovim žanrom, čak i u vezi sa vrstom nauke (npr. u matematici rasuđivanje, u botanici opis, u istoriji pripovedanje i sl.). Autorka ističe da svaki govor ili rasprava na osnovu logičkog raščlanjavanja – mora imati i svoj zaključak. U procesu saznanja diskurzivno mišljenje operiše po logičkim zakonitostima, sa racionalnom postupnošću i analitičkim raščlanjivanjem, i završava se konkluzivnim verbatimom. *Obično se zaključak definiše kao završni deo teksta, njegov svršetak ili kraj. Pa ipak, ne moraju nužno svi tekstovi da imaju zaključak [...] U zaključku se teži da se ostavi snažan utisak na čitaoca, zato nastavnici treba postepeno da razvijaju đaćku veštinu uobličavanja misaone strukture završnice pisanja* (93).

Dakle, tekstovi posebno argumentativnog tipa podrazumevaju logičke operacije, kao što su rasuđivanje, definisanje, objašnjenje i zaključivanje. Takav tekst odražava pokret misli sa uputom na uzročno-posledične veze i uslovno-vremenske odnose, uz primenu različitih logičkih operacija, a sa naporom da se izbegnu semantičke, obličke, verbatološke, kompozicione i sl. greške. *Greške u zaključivanju koje proističu iz jezika su: 'greška dvoznačnosti', [...] 'greška dvosmislenosti', [...] 'greška kompozicije', [...] 'greška divizije', [...] 'greška naglaska' [...] i [...] 'greška govornog oblika' [...] (96–98).*

Kada ovu činjenicu povežemo sa onim što je autorka utvrdila o kompoziciji teksta – izlazi da ljudska moć rasuđivanja u stvari čini dominantu svakog jezičkog izraza, bilo da je ova našla svoj vanjski izraz u tekstu ili ne. Razume se da rasuđivanje odgovara formama apstraktnog mišljenja, tj. racionalnom zaključivanju, koji ispunjava posebne komunikativne zadatke – da prida reči argumentativni karakter (kao logičkim putem dostizanje novog suda ili argumentacijom ponoviti rečeno), i koji se obrazuje uz pomoć leksičko-gramatičkih sredstava uzročno-posledične semantike. Centralna oblast upotrebe rasuđivanja jeste naučna reč, koja aktualizira logički, racionalni tip mišljenja, ali se ovome pridružuju i svi drugi oblici mišljenja, uključujući i svakodnevno. Najpre se narativnim manrom izlaže primer, koji se zatim opisuje, a onda se odatle izvodi zaključak. Sve pojedinosti izvode su opisnim i pripovednim postupkom.

Argumentativna struktura, jasno dokazuje Svetlana Tomić – počiva jedino na implikaciji koja je među njima uočena i istaknuta kao uzročno-posledična veza. Svaki dokaz se po pravilu završava varijativnim ponavljanjem teze – zaključkom, tj. sudom koji je već poznat čitaocu, čiji se novi momenat sastoji u tome što je dokazana njegoa istinitost. Između početne i zaključne rečenice

uspostavlja se distantna leksičko-semantička veza, koja je zapravo signal veze početne i završne rečenice, ispunjavajući specifičnu kompozicionu ulogu, organizujući tekst. Reč je zapravo o posebnom tipu kompozicije – tzv. prstenastoj.

Pored pomenutih postupaka komponovanja teksta, autorka uočava i druge, tzv. ‘regularne’. Jedan od njih je ‘linearni’, a odlikuje se upotrebom eksplicitnih signala, odn. oznaka veze pre svega konektora. Veza među pojedinim iskazima može se eksplicitno obeležiti upotrebom signala veze, a i ne mora biti obeležena, nego može postojati samo na nivou logičkih odnosa. To znači da u ‘tematskoj progresiji’ ne učestvuju tema i rema u određenom redosledu, već je uzročno-posledična veza uspostavljiva samo između rematskih elemenata. U pisanju postoje ustaljene reči i izrazi koje pomažu čitaocima da razumeju tekst i kontekst napisanog, da tekst i kontekst valjano protumače i na osnovu toga procene predstavljene informacije, prihvate ih kao korisne ili ih, pak, odbace (up.: (8) *Konektori i markeri* (115–123)).

U suštini, ako se ove ‘pomoćne reči’ pravilno upotrebe, one će konstituisati tekst u kojem su iskazi međusobno povezani komunikativno i informativno. U konektore naša autorka ubraja vrlo razgranat registar leksema i polileksikalnih

struktura: *relativni, veznički, frazeologizirani (objašnjivači), propozicionalni, reči za kontrast; reči za pojašnjenja i drugačije obikovanje misli; reči za zaključivanje; reči za uzročnost, reči za dodavanje jedne ideje prethodnoj; reči za opisivanje sličnosti; reči kojima sugerišete da ne uzimate u obzir neku situaciju; reči pomoću kojih objašnjavate posledice neke situacije ili događaja; reči pomoću kojih suprotstavljate jednu ideju drugoj; reči kojima predstavljate činjenice hronološki da biste im dali međusobnu nezavisnost; reči za definisanje vremenskog sleda; reči za prostorno određenje (lociranje); reči za nabrojanje događaja; reči kojima u istoj rečenici predstavljate više ideja, mišljenja, pogleda ili alternative; reči za navođenje primera (ilustracija nečega); reči kojima upućujete na druge izvore tj. na reči nekog drugog (evidencijali); reči kojima privlačite pažnju na neki događaj, ili neki citat, ili ilustraciju; reči za navođenje cilja istraživanja, pisanja, neke odluke; reči kojima sumirate, rezimirate ili rekapitulirate činjenice, ideje, odluke; reči koje upućuju na diskursne činove, sekvence i faze u tekstu, i okvirni markeri; reči koje upućuju na informacije u drugim delovima teksta (endoforični markeri).* (119–121)

Međutim, leksičke osobenosti nabrojanih reči, kao i njihovo prisustvo ili odsustvo u sklopu konstrukcije, nisu uvek odlučujući faktor pri usmeravanju ‘progresije’, tj. oblikovanju ‘načina izlaganja’. Od značaja

mogu biti tzv. ‘markeri’. Bliska kompenzionalnoj teoriji jeste i teorija ‘markera’, poreklom iz fonologije i učenja o ‘distinktivnim obeležjima’, te Svetlana Tomić pretpostavlja postojanje relevantnih ‘tekstovnih markera’ i pokušava ih psihološkim metodom prepoznati i primeniti u karakterisanju funkcionalno-pismenih jedinica i struktura. Prema tome, ‘tekstoobrazujući markeri’, neophodni su i dovoljni za poznavanje, karakterizaciju i konstruisanje tekstova, a mogu se razumeti i kao ‘komunikativni cilj teksta’, ‘konceptciju autora’, ‘konceptija adresata’, ‘događajni sadržaj’, ‘faktor komunikativne prošlosti’, ‘faktor komunikativne budućnosti’, ali i kao ‘jezičko ostvarenje’. *Markeri, tj. reči koje sadrže lične odnose i stavove, mogu biti reči za označavanje epistemološke sumnje i autorskog ograđivanja (reči sumnje i ograđivanja – „hedges“); markeri rezervisanosti ili davanja objašnjenja koje su u suprotnosti sa prethodno rečenim; markeri ublažavanja prethodne ideje ili tvrdnje; markeri autorovog kategoričkog tvrđenja; markeri objavljivanja, potvrđivanja ili naglašavanja nekog događaja; markeri stava autora prema tvrdnji i publici i stavovi važnost; markeri angažovanja; markeri evaluacije; markeri komentara; markeri ličnog upućivanja (lično pominjanje); markeri sigurnosti, reči za prihvatanje neke druge ideje ili situacije, intenzifikacija. (121–122)*

Uostalom, nesumnjivo je da je Svetlana Tomić jasno pokazala da je za opštu i funkcionalnu pismenost od bitne važnosti podela na umetničke i neumetničke, pismene i usmene, monološke i dijaloške, proste i složene, direktne i indirektne, spontane i retoričke, personalne i ritualno-institucionalne vidove funkcionalno-stilske komunikacije. Kao što vidimo, repertoar sredstava za uspostavljanje unutartekstovne harmonije ovim autorkinim prikazom prilično je iscrpen, i dovoljan za razumevanje principa.

Prema tome, prvi smisao o kojem raspravlja Svetlana Tomić u svom *Knjizi koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost* jeste lingvistički, a njemu se plodotvorno-istraživački pridružuju i psiholingvistički, kognitivistički, funkcionalno-stilistički i dr. *Biti funkcionalno pismen, između ostalog, znači umeti da se napišu različiti oblici tekstova (sastav, izveštaj, beleške, poruke), znati da se popune administrativni obrasci (formulari npr. za upis u srednje škole, učlanjenje u biblioteku, dobijanje kopije dokumenata u opštini...), da se odgovori na pitanja u upitniku (ispuni anketa) (11).*

Autorka raspravlja o tekstu kao celovitoj jedinici sastavljenoj od komunikativno-funkcionalnih elemenata organizovanih u sistem za realizaciju komunikativne namere ili intencije autora, a u skladu sa odre-

đenom komunikativnom situacijom. *Kanadski teoretičar književnosti, Nortrop Fraj, razlikuje tri vrste upotrebe mišljenja i jezika. Prvi je nivo svesti i svesnosti, tiče se samoizražavanja i omogućava razlike između pojedinaca i društva. Drugi nivo društvene interakcije je radni jezik, tehnologizovan je za praktične svrhe; koriste ga prosvetni radnici, sveštenici, političari, reklamni radnici, advokati, novinari i naučnici. Treća vrsta upotrebe mišljenja i jezika je nivo mašte, to je književni jezik koji stvaraju pisci u pesmama, pričama i dramama* (15).

Istraživanje Svetlane Tomić o postupcima izgradnje teksta, njegovog prenosa do primaoca i uticaja na njegov saznajni aparat, kao i, dalje, na njegovo unutrašnje stanje i vanjsko ponašanje, – čini da ovaj *Priručnik* svoj naučni, metodološki i metodički smisao nalazi u domenu nauke o upotrebi jezika, semantici, pragmatici, tekstologiji, verbatologiji i stilistici. *Dakle, usaglasiti se sa novim tehnološkim prilikama ne sme da znači odustati od funkcionalne pismenosti u korist digitalne ili kompjuterske pismenosti, već steći potrebne navike kako bi se novopojavne vrste pismenosti mogle iskoristiti što bolje* (34).

Prema tome – kao knjiga koja je nastala dugogodišnjim zanimanjem autorke za pitanja funkcionalne pismenosti, posebno za njen predmetni opseg, teorijsku postavku, vrednosne i klasifikacione kategori-

je, te i za njene istraživačke perspektive, *Knjiga koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost* – Svetlane Tomić, ne samo da pokazuje respekt prema naučnoj literaturi i napor da se predstavi kontinuitet naučne misli o temi o kojoj se raspravlja, već i jasno ističe htenje autorkino da prethodna saznanja posluže kao predložak njenim sudovima, te da potvrđivanjem ili oponiranjem uveri čitaoce u validnost autorkinih argumenata i da istakne originalnost njenih zaključaka.

Neke istraživačke poduhvate u opsegu pitanja funkcionalne pismenosti autorka čini u okviru širih metodoloških okvira, a neke vezuje za pojedinačna pitanja ili načela. U oba slučaja, izgrađuje visokofunkcionalan metadiskurs, koji je metodološki i teorijski proistekao iz onih naučnih disciplina koje se bave strukturno-tekstovnim i funkcionalno-pismenim metodičkim temama. U rezultatu takvog istraživačkog postupka – autorka pristupa gradi bez ikakvih simptoma misaonog, jezičkog i teorijskog formalizma, što joj omogućuje jasniji dijalog sa nastavnom praksom svih nivoa. Shodno tome, naučne misli Svetlane Tomić u knjizi *Priručnik za funkcionalnu pismenost* – predstavljaju dobro rukovodstvo za odgonetanje problema funkcionalne pismenosti.

Prema tome, prikaz što se temelji na izdvajanju samo dominantnih

karakteristika, pokazao je da je Svetlana Tomić napisala vrlo značajnu i u mnogo čemu naučno originalnu i novu knjigu o funkcionalno-pravopisnim temama i pristupima u savremenoj nastavi srpskog jezika. Značaj *Priručnika za funkcionalnu pismenost* između ostalog jeste i u tome što se u njemu postavljaju brojna pitanja koja inspirišu na dalja razmišljanja i istraživanja. Zato će ova knjiga imati svoju budućnost.

Da zaključimo. *Knjiga koja nedostaje: Priručnik za funkcionalnu pismenost* Svetlane Tomić po naučnoj vrednosti jeste studija koja će značajno mesto zauzeti i u edukativnom i u akademskom procesu razmene znanja o funkcionalnoj pismenosti i jezičkoj kulturi. Ona je značajan doprinos razvoju primenjene lingvistike i metodike, kao što je značajan prilog predmetnom proširenju funkcionalne lingvistike.

Jelena Jovanović Simić